Relasjonens muligheter

Det må skapes bevissthet rundt arbeidet som gjøres for at fosterforeldrene skal makte å være viktige tilknytningspersoner for fosterbarnet. Denne relasjonen er avgjørende for hvor gode utviklingsmuligheter barnet får.

Av Anne-Malin Granerud, barnevernpedagog

Innledning

Dette er en artikkel basert på en kvalitativ studie om hvordan fosterforeldre opplever at relasjonen mellom dem og plasserte barn utvikles. Studien er formulert som en masteroppgave og levert inn som avsluttende eksamen i Master i helse og sosialfaglig arbeid ved Høgskolen i Lillehammer, mai 2013.

Relasjonen i fosterhjemmene som tema for studien ble valgt med den hensikt å nyansere fosterhjemsarbeidet som gjøres rundt langvarig plasserte barn og fosterforeldrene deres, samt sette fokus på ulike faktorer som kan fremme, eller eventuelt hemme, en relasjonsutvikling. Studien har utgangspunkt i tilknytningsteori og ser relasjonen som en avgjørende faktor for barnas utvikling etter plassering.

Empirien til studien ble samlet inn ved hjelp av fire kvalitative intervjuer med fem fosterforeldre. Disse fem informantenes historier ble så analysert og endte i tre hovedkategorier som i følge denne studien har stor innvirkning på relasjonsutviklingen i fosterhjemmene:

1) Samvær
2) Strategier fosterforeldrene benytter for å trygge barnet
3) Fosterforeldrenes behov for å stå i oppgaven

Funn

1. Samvær

"Jeg vil si at det absolutt vanskeligste med å være fosterhjem, det er jo samvær".

De plasserte barna i studien hadde ulike samværsavtaler med sin opprinnelsesfamilie. Noen av barna hadde dagssamvær, noen overnattingssamvær og noen av barna hadde ikke samvær overhodet grunnet omsorgssviktens karakter og barnets skader.

Det ble tydelig i analysearbeidet at samvær kan virke både fremmende og hemmende på relasjonen mellom plasserte barn og fosterforeldrene.

Samtlige fosterforeldre i studien trakk frem barnets atferd, ofte referert til som reaksjoner, før og etter samvær som en relasjonshemmende faktor for dem og barna. Samlet sett kom barnas reaksjoner til uttrykk slik: i forkant av samvær viste de økt uro, økt kontrollbehov, økt seksualisert atferd, økt behov for rutiner og forutsigbarhet, samt at fosterforeldrene opplevde at barnet gikk i forsvarsposisjon og opposisjon. I etterkant av samvær kunne barna snakke stygt om fosterforeldrene, barna fremstod som forvirrede, viste økt grad av onani og seksuell tilnærming, hadde økt behov for kontroll, rutiner og forutsigbarhet, klamrende atferd, stort behov for søvn, lite eller

Om forfatteren

• **Anne-Malin Granerud** er utdannet barnevernpedagog og har eksamen i Helse- og sosialfaglig arbeid med barn og unge. Hun jobber som fagkonsulent i Nittedal barneverntjeneste, hovedsakelig med ansvar for fagutvikling, oppfølging og veiledning av fosterhjem med mål om å profesjonalisere fosterhjemsarbeid på flere plan og forsøke gjøre plasseringer stabile, trygge og varige slik at plasserte barn får gode utviklingsmuligheter. Hun veileder også fosterhjem gjennom sitt enkeltmannsforetak, Profecta.

problematisk matinntak og tilbakefall, regresjon på flere utviklingsområder.

Fosterforeldrene, som opplevde denne atferdsendringen hos barna i hverdagen, tok selv opp spørsmålet om hvem samvær er for: opprinnelsesforeldre eller barna? En fostermor sa det slik:

"For i barnevern, blir det litt foreldrevern også. Og jeg skjønner det veldig godt jeg altså. Og at de er foreldre og jeg syns kjempesynd på mange av de jeg, men jeg tenker at vi har tatt på oss en jobb for å hjelpe noen, ikke for å være med å ødelegge noen".

Fosterforeldrene uttrykte maktesløshet rundt det å hjelpe barnet i det de opplevde var en utrygg samværssituasjon. Innenfor rammene fosterforeldrene hadde til disposisjon, fortalte de likevel om ulike tiltak de gjorde for å bevare barnets trygghet i deres hjem og under deres omsorg i disse situasjonene.

Økt nivå av forutsigbarhet i perioder det er samvær

Samtlige fosterforeldre hadde ekstra fokus på forutsigbarhet og tydelighet i tiden rundt samværene. Dette var grep som var tatt for å fremme trygghet i forhold til det faktiske samværet, men også i forhold til relasjonen mellom fosterforeldrene og barna. En fosterfar forklarte at hans plasserte barn fant mye trygghet i fosterforeldrenes forutsigbarhet: *"Sier du at du skal gå på kjøkkenet, så går du på kjøkkenet, da smeller det ikke i ytterdøra".* Dette grepet kan virke nokså altoppslukende og slitsomt, men fosterfar forklarte videre at barnet reagerte positivt i forhold til relasjonen dem i mellom når han gjorde sin egen atferd veldig tydelig for barnet: reaksjonene barnet viste på samvær ble av kortere varighet.

En fostermor forklarte at det også var viktig at barnet visste at fosterforeldrene ikke bestemte at barnet skulle ha samvær mot barnets vilje, men at dette var en avgjørelse tatt av en dommer. Videre var det viktig å forklare barnet at fosterforeldrene ville formidle barnets beskjeder om samvær til barneverntjenesten: *"Det du sier, det sier vi videre for å hjelpe deg best mulig".*

Tilsyn

Et annet grep som opplevdes som godt for fosterforeldrene i en vanskelig samværssituasjon, var at fosterforeldrene selv var tilstede under samværene når fylkesnemnda hadde gitt adgang til tilsyn. De forklarte at ikke bare kunne deres nærvær trygge barnet når foreldre og fosterforeldre klarte å samarbeide rundt samværene til barnets beste, men fosterforeldrene fikk også informasjon om barnets og foreldres bakgrunn som økte deres forståelse for barnets situasjon og fungering.

En annen relasjonsfremmende faktor ved tilsyn av fosterforeldrene under samvær var at dette kunne bli en situasjon hvor barnets lojalitetskonflikt ble mindre da barnet fikk se sine signifikante voksne ha positive følelser for hverandre: *"Og vi viser Jane at vi også bryr oss om far, vi syns også at pappa´n din er fin".*

Alle fosterforeldrene opplevde samvær som utfordrende i forhold til å skape en trygg relasjon med barnet og de uttrykte redsel for at barna ble skadet ytterligere ved at det måtte gjennomføres samvær. Fosterforeldrene formidlet en følelse av avmakt når det kom til gjennomføringen av samværet, og ei fostermor forklarte at hun bare hadde *"innfunnet meg med de"* og at hun hadde *"lagt det av skuldra mi og tenker at det der, det får jeg aldri gjort noe med".*

Ved nærmere analyse av informantenes utsagn viste det seg at fosterforeldrene, som vist til over, tok grep for å fremme relasjonsutviklingen mellom barnet og dem selv i en vanskelig samværssituasjon. Fosterforeldrene gjorde det de kunne for å støtte barnet ut fra de rammene de hadde: de snakket med barnet om sam-

værene, oppmuntret og var barnets røst utad, forsikret barnet om dets tilhørighet i fosterfamilien og forsøkte være så tydelige de kunne overfor barnet. Vi så også at når tiltakene rundt samvær var tilpasset barnets behov, som når fostermor var med på samværene, vurderte fostermor samvær som en relasjonsfremmende faktor mellom seg og barnet. Kompleksiteten fosterforeldrene viste til er heller ikke ukjent i litteraturen (Haugli og Havik, 2010; Koch og Walstad, 2005).

2. Strategier for å trygge barnet

Skape forutsigbarhet

Som ved samværssituasjonene merket fosterforeldrene at relasjonen mellom dem og barna så ut til å fremmes ved at de var forutsigbare i den grad det lot seg gjennomføre. Det fosterforeldrene formidlet at skulle skje inne i huset, fikk barnet en opplevelse av og en erfaring med at ble som forespeilet.

"Hun ble veldig roligere når vi begynte med den forutsigbarheten, for da kunne hun slappe mer av og hun sank litt mer sammen og du så det at hun pustet litt lettere. (…) Og det tok jo veldig kort tid før hun faktisk begynte hun og. At hun faktisk ikke reiste seg fra sofaen uten å fortelle hva hun skulle. Og det gjør hun enda."

I et tilknytningsteoretisk perspektiv ser man at ikke bare gjorde fosterforeldrene seg selv tydelige og trygge, de formidlet også en vei barnet selv kunne benytte for å øke sin egen trygghet: hun kunne skape kontinuitet, sammenheng og innflytelse på og i sin egen hverdag. Erfaringen deres var også at forutsigbarheten førte til følelse av kontroll over omgivelsene, noe som for henne resulterte i trygghet. Når hun ble mer trygg kunne hun også begynne å utforske i større grad; hun ble mer "barn".

Skape sammenheng

Sammenheng i opplevelser ble fremhevet som en viktig faktor for å fremme trygghet i relasjonen. Dette ble ofte gjort gjennom samtaler av ulik alvorlighetsgrad. Fellestrekket i disse samtalene syntes å være at fosterforeldrene i stor grad trakk barnet med seg inn i en refleksjon og i et samspill. Et eksempel på dette er gutten som ikke forstod hvorfor han ikke kunne være mer hos sin mor:

"Når du er psykisk syk, når du sliter og er redd for ting og så videre, har du nok med å passe på deg selv. Da er det vanskelig at noen skal sove hos deg og sånn, for hvis noe skulle skje, så orker man ikke ta seg av det".

I tillegg til å gi barnet en følelse av sammenheng i sine livshendelser, mener fostermor at hun ved å snakke tydelig med ham, også gjør at han blir trygg på henne. Hun sier at kroppsspråket og tilgjengeligheten hennes under samtalene også oppleves som avgjørende: *"(…) jeg har antakelig slitt ut mange fler bukser på de åra her enn det gjennomsnittlige mennesker gjør på min alder i allefall",* forklarer hun og sikter til alle samtaler hun har hatt med gutten, stående på kne for å se ham i øynene.

Ved å reflektere med barnet over sammenhenger i hverdagen hjelper fosterforeldrene barnet med å forstå hverdagen, samt at de øver opp barnets evne til å mentalisere, som er å "forstå seg selv og andre ut fra mentale tilstander som tanker, følelser, impulser og ønsker" (Wallroth, 2011:11). Forskning på mentalisering henger i stor grad sammen med forskning på tilknytning, og mentaliseringsevne er svært viktig for å bli et velfungerende individ i vårt samfunn (Brandtzæg et. al, 2011; Wallroth, 2011; Wennerberg, 2011; Kvello, 2010). At fosterforeldrene reflekterer og gir barnet en mulighet til å forstå sammenhenger i situasjoner, mener jeg også styrker barnets oppfattelse av den voksne som sterk, trygg, klok og god, som er svært viktige egenskaper for den voksne i barnets utvikling av en trygg tilknytning til omsorgsgiver (Brandtszæg et. al, 2011).

Kroppskontakt

"Det blir mange klemmer skal jeg si deg!"

Fosterforeldrene gjorde også et stort poeng ut av tilgjengelighet i kroppen med de plasserte barna.

I starten på plasseringene hadde flere av de, i tråd med råd fra PRIDE-kurset, informert om at de ikke skulle imøtekomme barnets ukritiske kroppslige tilnærming:

"Hun ville helst bare være med voksne, helst sitte i fanget hele tiden. Kjempekosete, ikke sant (…), og alle tenkte vel: "jeg

har barnetekke jeg". Nei det har du ikke, hehehe. (…) Hun kunne dra opp klærne og stryke deg på huden og hadde en sånn tilnærming. Det gjorde hun på alle, uansett hvem det var (…)For at vi skulle ha en relasjon med henne, så prøvde vi å ikke ha så mange mennesker her den første perioden og de som kom innom, de fikk beskjed om at de ikke fikk lov til å ta på henne for mye. Gjerne bøye deg ned, gi henne en klem, hold armen rundt liksom, men ikke den derre oppå. For det var det hun ville hele tiden. Rett og slett fordi vi ville prøve å lære henne at det er greit å være litt kritisk til andre mennesker og det er vi som er dine, du skal vite at det er vi som hører sammen med deg".

Fosterforeldrene forklarer at de merket at barnet begynte å sette kroppslige grenser for sin egen del etter to års arbeid med dette.

Flere av fosterforeldrene fikk en utfordring når det gjaldt kroppskontakt da de måtte balansere mellom å avvise seksualiserte initiativ fra barnets side, uten å avvise et barns behov for nærhet.

En fosterforelder forklarer det slik:

"Altså, vi var i allefall veldig bevisste på at når barnet starta med seksuelle tilnærmelser, så… fikk det liksom ikke en kald skulder, men ble avvist (…) Da, hvis barnet satte seg overskrevs når jeg satt i stolen der sånn og så satte hun seg overskrevs, så var det bare å løfte henne opp og sette bena på samme side. Da ble liksom hun sittende rett (…) "Ja, du får lov å sitte her, men, det er liksom, det er jeg som bestemmer hvordan du sitter. Men det… du får liksom ikke noe positivt ut av å sitte og gnikke deg innpå meg (…)".

Fosterfar viser her til at han normaliserte atferden hennes samtidig som han ga trygghet og varme. Fosterfar understrekte at det var kun den seksuelle delen av kroppskontakten med barnet han avviste.

Som vist over skiller fosterforeldrene på den relasjonsfremmende delen av kroppskontakten som er den adekvate kontakten som skal finnes mellom et barn og en omsorgsgiver, og den negative kroppskontakten noen av barna initierte. Den gode, adekvate kroppskontakten ble beskrevet som en svært viktig del av relasjonsutviklingen mellom fosterforeldrene og de plasserte barna. Viktigheten av kroppskontakt bekreftes også av voksne barn som har vært plassert i oppveksten (Toven, 2013). At den voksne er tilgjengelig både med blikk, tilstedeværelse og fysisk nærhet omtales også som et viktig element i tilknytningsteorien (Brandtzæg et. al, 2011).

Inkludere og integrere barnet

"Jeg tenker at vi viste ham at han fikk være seg, men at han også tilhørte huset og familien".

Samtlige fosterforeldre var bevisste på at de ville inkludere og integrere barnet i hjemmet på en tydelig måte. Dette gjorde de ved å ta små grep som å henge opp bilder på veggen av barnet og i noen tilfeller barnets søsken som ikke bodde der, henge opp bokstavene til alle i huset på veggen, inkludert barnets bokstav, stille ut barnets kunstverk: bilder, askebegre av leire, lysestaker og juleposer som hang fremme året rundt. Hensikten var å få barna til å føle seg hjemme, fremheve deres betydning visuelt, skape kontinuitet i livet deres og vise dem at barna og deres innsats ble satt pris på og var av verdi.

I tillegg var fosterforeldrene bevisste ved plassering på at barnet selv skulle få påvirke utformingen av sitt eget rom: barnet skulle få en opplevelse av egenverdi, at barnets mening var av betydning og at barnet ville bli hørt og akseptert i dette hjemmet.

"Okey, så har hun kommet med et ønske… det er ikke hun som har valgt å flytte hit liksom, hun må flytte hit (…) Ok, da skal jeg prøve å gi noe av det hun ønsker seg. Det var viktig (…) så de rosa prinsessegardinene, de skulle hun få".

Fosterforeldrene forklarte at de mottok barn med lav bevissthet rundt egne behov og ønsker. Ved at fosterforeldrene etterkom de små ønskene som var, hjalp de også barnet med å anerkjenne

egne behov og lyster, samt at de ga barnet en opplevelse av at de voksne kan hjelpe meg med å få dekket mine behov. Slik ble innredningen av rommet en måte å bygge spire til relasjon mellom fosterforeldre og barna på også.

3. Fosterforeldrenes behov for å stå i oppgaven

Som barnet, har også fosterforeldrene behov som må ivaretas for at barnet skal ha det godt i hjemmet. Likevel var behovet for å forstå barnet det behovet som kom sterkest til uttrykk i intervjuene: *"For hvis ikke vi kan forstå henne, hvordan skal hun ha det da?"*.

Fosterforeldrene trakk frem flere grep som var viktige for å fremme forståelsen for barnet de hadde fått plassert hos seg, og alle grepene handlet om profesjonell oppfølging av et apparat rundt barnet.

PRIDE-kurs

"Alle som skal bli foreldre, burde gå PRIDE-kurs (…) Det var helt fantastisk!"

Fosterforeldrene trakk frem at PRIDE-opplæringen ga nyttig kunnskap til bruk etter plassering, men at opplæringen også var en viktig del av forberedelsen til å bli fosterhjem: de fikk forståelse for og reflekterte i stor grad om sin egen og partners-, så vel som fosterbarnets situasjon og fungering. Dette mente fosterforeldrene at igjen var med på å fremme utviklingen av relasjonen mellom dem og barnet.

I tillegg ble viktigheten av BUP (Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk) presisert.

BUP

"Det virkelig smalt når hodet traff steinene. Hun reiste seg opp og bare: "det gikk bra, det gikk bra". Bare liksom totalt avvisende til smerte og trøst. Å vise følelser, det var farlig".

Fosterforeldrene viste til mange ulike opplevelser med barnet hvor reaksjonen barnet viste stod i sterk kontrast til reaksjonen fosterforeldrene ventet i situasjonen. Atferd og hendelser passet ikke sammen, og fosterforeldrene følte

at de kom til kort når de skulle forklare og ivareta barnet på en god måte. En fosterforelder forklarer behovet for BUP slik:

"Vi skjønte jo ganske fort at hun var mer skadet enn vi… det er noe mer her enn det vi klarer å sette finger´n på, enn det vi klarer å håndtere".

Alle fosterforeldrene trakk frem at BUP kunne være en samarbeidspartner i det å ivareta barnet på en forsvarlig og god måte. Her kunne de sikre barnet et fritt rom som barnet kunne snakke i, og en med mye kunnskap som fosterforeldrene selv var sikre på at ville ivareta barnet deres. Like viktig var det for fosterforeldrene at BUP tilbyr psykoedukasjon og veiledning av hvordan fosterforeldrene skulle møte akkurat deres plasserte barn.

Kunnskapen de fikk gjennom barnets behandling på BUP og oppfølgingen BUP ga fosterforeldrene samtidig, var av stor verdi for hjemmesituasjonen i fosterhjemmet. To av fosterhjemmene understreket at oppfølgingen på BUP fikk relasjonsutviklingen mellom dem og barnet til "å gå raskere" enn uten oppfølgingen på BUP.

Likeså trakk tre av fire fosterhjem frem individuell veiledning som viktig for relasjonsutviklingen.

Veiledning

"Vi har jo et stort behov for å prate om hvordan vi har det og ikke minst få tilbakemelding på det man gjør da".

Fosterforeldre har tilbud om Trygg Base-gruppeveiledning det første året etter plassering. Som en del av veiledningstilbudet, trakk flere av fosterforeldrene også frem tett oppfølging av saksbehandler. De følte saksbehandler var tilgjengelig for dem, og at de ikke var alene om oppgaven dersom de ga uttrykk for at de trengte støtte eller en samtale.

Flere av fosterforeldrene viste til at det noen ganger kunne føles tidkrevende og belastende at de skulle ha veiledning før veiledningen startet. Likevel opplevde de det som svært godt å være der, fordi *"vi*

oppdager jo når vi kommer dit at det renner jo bare ut av oss (…)". Selv om prioriteringen føltes strevsom på forhånd, ga fosterforeldrene uttrykk for at veiledningen ga gevinst.

Over viser funnene at både PRIDE-opplæringen, oppfølging på BUP og veiledning fremmer forståelse for barnets fungering, og forståelse for hvordan fosterforeldrene kan møte barnet slik at barnet, og dermed fosterforeldrene selv, får en bedre hverdag og en god utvikling. Slik sett blir forståelsen kilde til relasjon over tid. Dette stemmer godt overens med forskning og litteratur som viser til viktigheten av tilpasset veiledning til det enkelte fosterhjem (Johansson og Sundt, 2007b; NOU, 2012:5; Prop. 106 L, 2012-2013), samt at en styrkning av fosterhjemmene, særlig i den første tiden etter plassering, kan forebygge utilsiktede flyttinger (Backe-Hansen, 2009).

Ivareta egne behov

Fosterforeldrene anerkjente også i stor grad at de har egne behov selv om de er fosterforeldre. De ga uttrykk for at behovene ofte kom i konflikt med samvittigheten, og ei fostermor forklarte at hun måtte si nei til at barnet kunne bli med på barnebarnets avslutning på skolen selv om "jeg synes det er hjerterått". Fostermor brukte dette som eksempel på at egne barn og nettverk har behov for at fosterforeldrene ikke melder seg helt ut, selv om de er fosterforeldre. Fosterforeldrene selv hadde også behov for dette, men var godt opplyst om barnets behov for at de, som trygge voksne, var tilgjengelig for barnet.

"Og jeg snakka med saksbehandler og da, og hun sa at jeg kan jo dra i butikken alene: "hun trenger jo ikke bli med deg hver gang". Men jeg følte jo at jeg avviste henne da. Hadde ikke følt det med egne barn, men med henne gjorde jeg det. Jeg følte at visst jeg sa nei, da avviser jeg deg. Jeg var så parat hele tiden for henne".

Sitatet viser hvor altoppslukende arbeidet som fosterforeldre kan være, og hvor viktig saksbehandler eller veileders støtte er for at fosterforeldrene kan ivareta seg selv.

Når det gjelder avlastning, vistes den samme sårheten over å bortprioritere barnets behov for tilknytning over fosterforeldrenes behov for tid uten barnet:

"… vi var litt redde for at han skulle føle seg satt bort eller noe, men vi har vært på besøk (…) det kan være viktig for han og for oss at vi en helg i måneden faktisk kan være… eh… ha vårt barn litt alene. Det høres, jeg føler nesten at jeg får dårlig samvittighet når jeg sier det, men… men i og med at det at han trenger såpass mye ekstra er det litt viktig å få ivaretatt eget barn og".

Sensitiviteten for barnets behov er en viktig del av tilknytningen mellom fosterforeldre og plasserte barn, og sensitiviteten som kommer til uttrykk i utsagnene er således svært gode i et tilknytningsteoretisk perspektiv. I Fosterhjemshåndboken kan vi lese at det anbefales at man avventer avlastning minst ett år etter plassering dersom barnet ikke har en avlastningsordning allerede (Johansson og Sundt, 2007b). I praksis ser man viktigheten av å sette grenser og ivareta egne behov, for at plasseringen skal holde til barnet er voksent. Backe-Hansen har funnet i sin forskning at en av de hyppigste årsakene til utilsiktede flyttinger nettopp er at plasseringen går ut over egne barn (Backe-Hansen, 2009).

Avslutning

Fosterforeldrene i denne studien har sammen satt fokuset på flere relasjonshemmende og relasjonsfremmende faktorer som er av betydning når et barn skal plasseres i fosterhjem. Faktorene de selv har trukket frem, og som er gjengitt over, viser til kompleksiteten i behovene barn som plasseres har. Det råder liten tvil om at plasserte barn anses som risikoutsatte barn (Bunkholdt, 2012a; Bunkholdt, 2012b; Jacobsen, 2009; Kvello, 2010; Kvello, 2012; Smeplass, 2010) og mange har relasjonsskader (Bunkholdt, 2012a; Kvello, 2012; Johansson og Sundt, 2007a).

Det kan være overveldende å se fosterforeldrenes arbeids- og omsorgsoppgaver. Noe forskning, samt denne masterstudien, stiller spørsmål ved om det er riktig å tenke at fosterhjem som institusjon gir barna gode nok utviklingsmuligheter slik ordningen er i dag (Backe-Hansen, 2010). Det mangler forståelse og kunnskap om disse barnas omfattende behov (NOU, 2012:5),

som noen av behovene disse fosterforeldrene beskriver så detaljert i studien. Noen av Norges fremste eksperter på området anerkjenner behovet for at tilknytning til nye omsorgsgivere og nytt hjem skal få høy prioritet i fosterhjemsarbeid, og foreslår å fremme et utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp slik at barna skal få god nok utviklingsstøtte i fosterhjemmene etter plassering (NOU, 2012:5). Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) har i sin Prop 106L (2012-2013) til Stortinget, vurdert forslaget fra ekspertgruppen. Departementet uttrykker her at de er enige i at tilknytnings- og relasjonskvalitet skal være et svært viktig moment i barnevernets vurderinger. NOVA-rapporten "Fosterhjem for barns behov" viser at oppfølgingen av fosterhjem er på riktig vei (Backe-Hansen, Havik og Grønningsaæter, 2013).

Fosterforeldrene ønsker å tilby en relasjon som barnet kan bruke som base til utvikling og endring, akkurat som faglitteraturen påpeker at er en avgjørende faktor i fosterhjemsarbeid for å snu skjevutvikling. Artikkelen beskriver noen grep som kan gjøres slik at barna kan gripe relasjonens muligheter.

Litteratur:

Backe-Hansen, E. (2009). *Hvordan motvirke og forebygge utilsiktet flytting fra fosterhjem?* Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).

Backe-Hansen, E., Egelund, T., & Havik, T. (2010). *Barn og unge i fosterhjem: en kunnskapsstatus.* Oslo, København, Bergen: Fosterhjem for barns behov.

Backe-Hansen, E., Havik, T og Grønningsæter, A. B. (red) (2013). *Fosterhjem for barns behov.* Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferdogaldring(NOVA) Rapport 16/2013.

Brandtzæg, I., Smith, L., &Torsteinson, S. (2011). *Mikroseparasjoner: tilknytningog behandling.* Bergen: Fagbokforlaget

Bunkholdt, V. (2012a). *Fosterhjemsarbeid: frarekrutteringtiltilbakeføring.* Oslo: Gyldendal akademisk.

Bunkholdt, V. (2012b). Om kompetanse, tilknytningog det biologiske prinsipp: Er det sammenheng? *Fosterhjemskontakt (3).*

Haugli, T. og Havik, T. (2010) *Samvær i barnevernsaker. Psykolgoiskeog juridiske vurderinger.* Oslo: Universitetsforlaget.

Johansson, M. og Sundt, H. (2007a). Fosterbarna – hvem er de, og hva styrer fosterhjemsomsorgen? Johansson, M. og Sundt, H. (red). *Fosterhjemshåndboka,* (s. 23-33). Oslo: Kommuneforlaget.

Johansson, M. og Sundt, H. (2007b). Forsterkningstiltak i fosterhjem. Johansson, M. og Sundt, H. (red). *Fosterhjemshåndboka,* (s.119-130). Oslo: Kommuneforlaget.

Johansson, M. og Sundt, H. (2007c). Tilsynsførerordningen. Johansson, M. og Sundt, H. (red). *Fosterhjemshåndboka,* (s. 231-240). Oslo: Kommuneforlaget.

Killén, K. (2004). *Sveket: omsorgssvikt er alles ansvar.* [Oslo]: Kommuneforl.

Koch, K., & Walstad, E. (2005). *Samvær mellom barn og foreldre som ikke bor sammen.* Oslo: Gyldendal akademisk.

Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko: skadelige omsorgssituasjoner.* Oslo: Gyldendal akademisk.

Kvello, Ø. (2012). Tidlig barneverninnsats med utgangspunkt i tilknytningsforskning. *Norges Barnevern,* 89(3), 116-134.

NOU 2012:5 (2012). *Bedre beskyttelse av barns utvikling: ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet: utredning fra utvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon 18. februar 2011: avgitt til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 6. februar 2012* (Vol. NOU 2012:5). Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.

Prop. 106 L (2012-2013) *Endringer i barnevernloven.* Oslo: Det Kongelige Barne-, Likestillings- og Inkluderingsdepartement

Smeplass, S. F. (2010). *«Glemmer at de ikke er eget kjøtt og blod»: en kasusstudie om tilknytningsrelatert tilrettelegging og veiledning når små barn flytter i fosterhjem.* Grimstad: S.F. Smeplass.

Toven, M. (2013) Stabilitet i fosterhjem. *Fosterhjemskontakt* (5).

Wallroth, P., & Arneberg, T. J. (2011). *Mentaliseringsboken.* [Oslo]: Arneberg.

Wennerberg, T., & Arneberg, T. J. (2011). *Vi er våre relasjoner.* [Oslo]: Arneberg.

Wikipedia (2013) Psykoedukasjon. Hentet fra (30.04.13): http://no.wikipedia.org/wiki/Psykoedukasjon